

ОЦІНКА РІВНЯ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджені питання визначення сутності фінансового глобалізму, оцінки рівня фінансової взаємозалежності країн світового господарства, розроблені критерії системної індикації рівня включення країн у світовий фінансовий простір, запропонована парадигма глобального розвитку національної економіки за умов інтеграції країни до світового середовища.

The problems of defining the essence of financial globalization, evaluation of financial interdependence among countries of the world economy, the criteria of the system indicating the level of inclusion in the international financial sector, the proposed paradigm of global development of national economy under the country's integration into the global environment.

Ключові слова: фінансовий глобалізм, фінансовий простір, взаємозалежність країн світу, системна індикація, глобальний розвиток, інтеграція.

Постановка проблеми. Перехід від індустріального до суспільства, що базується на знаннях, та стрімкий розвиток нової економіки стали поштовхом для формування потужної глобальної фінансової системи, яка формує і підпорядковує собі інтереси економік різних країн. У відповідь на такі виклики змінюється структура народного господарства із випереджуючим зростанням грошово-кредитної сфери порівняно з реальним виробництвом. Зокрема, нового значення набули ринки грошових і кредитних ресурсів у забезпеченні розвитку економіки взагалі.

У сучасному світовому господарстві основою формування економічних систем більшості держав та міждержавних утворень є саме фінансові відносини. Глобальна фінансова система, постійно породжуючи і поширюючи нові кредитні інструменти та інститути на нові території, все більше підпорядковує собі фінансові системи нижчих рівнів, що призводить до уніфікації проблем грошово-кредитної сфери. В умовах високої світової фінансової взаємозалежності виникнення кризових ситуацій у цій сфері окремих держав загрожує поширенням їх у глобальному просторі.

Провідною ознакою нової економічної системи, що зароджується та розвивається сьогодні у розвинутих країнах світу, є її глобальна природа, яка виявляється у тому, що багато економічних явищ, які раніше мали суто національний вимір, сьогодні набувають глобальної форми. Саме тому оцінка рівня інтеграції країни у глобальний фінансовий простір набуває дедалі більшого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки рівня інтеграції національної економіки у глобальний фінансовий простір цікавлять багатьох вчених. Фундаментальні дослідження, присвячені вивченню цих питань, знайшли відображення в роботах О. Білоруса [1,2], В. Вишнякова [5], В. Сіденка [11], Я. Столярчук [13] та ін.

Формулювання цілей статті. Не дивлячись на велике розмаїття досліджених наукових проблем, присвячених аналізу цих аспектів, деякі питання і на цей час залишилися маловивченими та невирішеними навіть в теоретичному плані. Перш за все, відчувається відсутність комплексних економічних розробок питань глобального розвитку національної економіки за умов інтеграції країни до світового середовища. Саме всі ці обставини визначили вибір теми статті, її логіку та структуру.

Метою статті є дослідження оцінки рівня фінансової взаємозалежності країн світового господарства за умов формування економіки, що базується на знаннях.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий глобалізм – ключовий компонент економічної глобалізації, пов'язаний з процесами інтернаціоналізації національних фінансових систем країн світу та розвитком економічних відносин з приводу акумулювання, використання та привласнення фінансових ресурсів за межами національних кордонів. Сьогодні він набув найбільших масштабів та найвиразніших форм вияву порівняно з глобалізацією ними процесами у сфері реальної економіки, що обумовлено, насамперед, розширенням інвестиційно-кредитної діяльності ТНК і банків. Все це матеріально втілюється у формуванні єдиного світового фінансового ринку, дедалі глибшій інтеграції до нього національних фінансових систем всіх країн світу, лібералізації ринків, належного доступу різних держав до глобальних фінансових ресурсів, синхронізації фінансових криз та ін.

В сучасному глобальному середовищі від ступеня та ефективності інтеграції держав у світову фінансову систему значною мірою залежить успішне розв'язання ними стратегічних завдань національного економічного розвитку, пов'язаних з диверсифікацією їхніх економік, реформуванням соціально-економічних систем, покриттям бюджетних дефіцитів, виконанням боргових зобов'язань за внутрішніми та зовнішніми запозиченнями тощо.

Системний характер впливу фінансової глобалізації на національні економіки країн світу, її нові можливості та нові загрози й ризики обумовлюють необхідність розроблення системної індикації рівня включення країн у світовий фінансовий простір.

Окремі вчені-економісти вказують, що на практиці не існує окремої глобальної фінансової структури, а є просторово розподілена мережа фінансової влади, яка охоплює світ, а місцеве і глобальне в

ньому тісно переплітається. Оскільки світова фінансова система стає все більш інтегрованою, то місцеві порушення в окремих країнах світу можуть швидко спричинити нестабільність у всій фінансовій системі [3, с. 44; 4, с. 30; 6, с. 134; 10, с. 215; 12, с. 182; 14, с. 84]. За такої організації фінансового простору локальний місцевий рівень залишається надто важливим у формуванні і відтворенні глобальних фінансів. З розвитком національних фінансових центрів відбувається зворотній вплив на регіональні та місцеві рівні економічного простору. Так, високий рівень розвитку фінансової інфраструктури у центрах стимулює концентрацію в них значної частини фінансових ресурсів держави, що переважно супроводжується зниженням мобілізаційної і розподільчої здатності на нижчих рівнях.

Національний фінансовий простір включає в себе регіональні та локальні складові, а суб'єкти господарювання в регіонах часто мають відношення до них тільки за місцем перебування та діяльності.

У межах окремих держав існують відмінності між ступенем централізації організації фінансових систем. Так, фінансова система Великої Британії є високо централізованою, що зумовлено наявністю на її території світового фінансового центру (Лондона). Тут історично сформувалась зона високої ділової активності, в якій розміщено центральні офіси більшості великих фінансових установ держави. В Італії більшість банків залишаються локальними. У Німеччині держава стимулює розвиток регіональних банківських структур з метою дифузії як економічного розвитку, так і політичної влади.

Проте, незважаючи на різноманітність в організації фінансових систем окремих країн, існують рівні їх просторового розвитку, на яких фінансові структури та інститути стають більш інтегрованими і віддаляються від локальних фінансових інститутів у напрямі національної та міжнародної орієнтації. Тому сучасні процеси у фінансовому просторі характеризуються високою централізацією діяльності і концентрацією фінансових інститутів у ключових фінансових центрах.

В умовах сучасного економічного устрою національний фінансовий простір також стає субординованим утворенням, будучи частиною глобального фінансового простору. На цьому найвищому і найпотужнішому рівні здійснюється управління фінансовими потоками у світовому масштабі. Важливими особливостями глобального фінансового простору є стрімке розширення багатоманітності форм суб'єктів фінансових відносин, велика кількість фінансових центрів та надто великі розміри потоків капіталу.

Нині у міжнародній практиці для оцінки рівня фінансової взаємозалежності країн світового господарства використовується ціла низка кількісних та якісних індикаторів, котрі дозволяють проводити міжкрайові порівняння щодо рівня включення держав у світовий фінансовий простір та аналізувати вплив фінансової глобалізації на їхні національні економіки [18, с. 245; 16, с. 23].

Кількісні показники базуються на використанні широкого арсеналу статистичних та математичних методів для розрахунку обсягів, структури та динаміки міжнародних фінансових операцій країн світу. Такі показники дозволяють аналізувати кількісні виміри фінансової глобалізації, оцінюючи її рівень та визначаючи структуру фінансових операцій.

Кількісну оцінку рівня інтеграції країн у світовий фінансовий простір доповнює якісна оцінка, яка дозволяє визначити вплив на макроекономічну динаміку країн тих факторів фінансової глобалізації, котрі не піддаються кількісній формалізації. Якісні показники фінансової глобалізації дають більш повну картину змін, які відбуваються в народногосподарських комплексах країн під впливом фінансової глобалізації, та оцінюють нові явища, викликані нею.

Однією з найбільш популярних та дієвих методик визначення є методика МВФ, яка оцінює ступінь фінансової взаємозалежності національних економік країн світу на основі показників транскордонного володіння державами фінансових активів (здійснюється розрахунок відношення валових іноземних фінансових активів і зобов'язань до сукупного ВВП). Подібний підхід до визначення рівня міжнародної фінансової інтеграції країн та індикатори, які використовуються при цьому, дозволяє оцінити:

- 1) реальний вплив міжнародної фінансової інтеграції країни на її макроекономічну динаміку;
- 2) відкритість національної економіки для припливу та відпливу іноземного капіталу;
- 3) структуру валових потоків та запасів капіталу в розрізі їхніх окремих компонентів (прямих інвестицій, портфельних інвестицій, банківських кредитів).

Що стосується України, то в усіх наявних на сьогодні рейтингах рівня фінансової інтеграції вона посідає край низькі позиції. Це пояснюється, насамперед, істотним сповільненням реформування провідних галузей національної економіки (за рівнем міжнародної конкурентоспроможності), високим рівнем тінізації економіки, нестабільністю політичної ситуації в країні, непередбачуваністю зовнішньоекономічного курсу країни.

Адаптація держави до змін глобалізаційного та інтеграційного характеру сприятиме забезпеченню сталого економічного зростання, утвердженню інноваційної моделі розвитку, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки

Загалом, дослідження теорії та практики міжнародних економічних відносин дає можливість виокремити кілька підходів до трактування сутності фінансової глобалізації та систематизації індикаторів, які оцінюють рівень інтеграції країн у світовий фінансовий простір. Узагальнення цих підходів дає підстави стверджувати, що наявні нині показники рівня фінансової інтеграції країн характеризуються браком

комплексності та системності, адже оцінювання здійснюється на підставі окремих показників, які характеризують різні аспекти включення держав до процесів фінансової глобалізації і стосуються в основному вартісних обсягів зовнішніх активів і пасивів країн, обсягів і динаміки прямого та портфельного іноземного інвестування, масштабів зарубіжного інвестування, обсягів і динаміки здійснюваних вітчизняними банками міжнародних операцій.

Література

1. Белорус О. Г. Экономическая система глобализма : [монография] / Белорус О. Г. – К. : КНЭУ, 2003. – 376 с. – ISBN 966-574-486-0.
2. Білорус О. Г. Глобальний конкурентний аутсорсинг : [монографія] / О. Г. Білорус, О. В. Гаврилюк. – К. : КНЕУ, 2010. – 349 с. – ISBN 978-966-483-357-5.
3. Брожик Л. Л. Проблема інтеграції до світового інформаційного простору як складова національної політики / Л. Л. Брожик // Економічний часопис – ХХІ. – 2010. – № 3/4. – С. 42–46.
4. Бурлай Т. В. Шокові ефекти економічної конвергенції в розвитку новоінтегрованих країн ЄС / Т. В. Бурлай // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 2. – С. 23–35.
5. Вишняков В. М. Стратегии развития международных экономических интеграционных процессов Украины : [монография] / Вишняков В. М. – Симферополь : Феникс, 2009. – 160 с. – ISBN 978-966-1551-34-2.
6. Глобалізація та регіоналізація: виклики для економіки України : [монографія / за заг. ред. В. Є. Лошенко]. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – 520 с.
7. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : монографія / [А. С. Філіпенко, Ю. Л. Грінченко, В. І. Чужиков та ін.]. – К. : Знання України, 2004. – 303 с.
8. Олексюк О. І. Вплив глобалізації на результативність соціально-економічного розвитку України / О. І. Олексюк // Економіка та держава. – 2009. – № 2. – С. 15–19.
9. Онищенко В. П. Соціальний контекст євроінтеграційної стратегії України / В. П. Онищенко // Економічна теорія. – 2008. – № 2. – С. 60–74.
10. Регіональні виміри глобальної економічної системи : [монографія / за заг. ред. В. Є. Реутов]. – Симферополь : Феникс, 2009. – 389 с. – ISBN 978-966-1551-29-8.
11. Сиденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель : в 2 т. / Сиденко В. Р. – К. : Феникс, 2008. – 376 с.
12. Сискос Евангелос. Глобальные стратегии европейской интеграции : [монографія] / Сискос Евангелос ; под ред. О. Г. Белоруса. – Тернополь : Астон, 2008. – 384 с.
13. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : [монографія] / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
14. Шамборовський Г. Соціально-економічна ефективність європейської економічної інтеграції : [монографія] / Шамборовський Г. – Львів : Растр-7, 2008. – 211 с. – ISBN 978-966-2004-07-6.
15. Шевченко О. О. Участь України в процесах інтеграції і глобалізації: теоретико-методологічний аспект / О. О. Шевченко, І. М. Кадикова // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3. – С. 92–95.
16. Шимаї М. Виклики для посткризової глобальної системи / М. Шимаї // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 22–29.
17. Юхименко В. Україна в глобальних інтеграційних процесах / В. Юхименко // Вісник Київ. нац. торг.-екоп. ун-ту. – 2007. – № 3. – С. 16–25.
18. Tickell A. Finance and Localities // Oxford handbook of economic geography, 2000. – Oxford University Press. – P. 230–247.
19. Onishi A. Futures of global interdependence (FUGI) global modeling system: Integrated global model for sustainable development // Journal of Policy Modeling, Volume 27, Issue 1, February 2005, P. 101–135
20. Blinc R., Zidansček A., Šlaus I. Sustainable development and global security // Energy, Volume 32, Issue 6, 2007, P. 883–890
21. Clark G. Evolution of the global sustainable consumption and production policy and the United Nations Environment Programme's (UNEP) supporting activities // Journal of Cleaner Production, Volume 15, Issue 6, 2007, P. 492–498
22. Jegatheesan V., Liow J.L., Shu L., Kim S.H., Visvanathan C. The need for global coordination in sustainable development // Journal of Cleaner Production, Volume 17, Issue 7, May 2009, P. 637–643
23. Gończ E., Skirke U., Kleizen H., Barber M. Increasing the rate of sustainable change: a call for a redefinition of the concept and the model for its implementation // Journal of Cleaner Production, Volume 15, Issue 6, 2007, P. 525–537
24. Hughes B., Johnston P. Sustainable futures: policies for global development // Futures, Volume 37, Issue 8, October 2005, P. 813–831
25. Kotabe M., Murray J. Global sourcing strategy and sustainable competitive advantage // Industrial Marketing Management, Volume 33, Issue 1, 2004, P. 7–14

Надійшла 10.03.2011

УДК 338.43

О. А. ШУЛЬГА

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ТЕОРІЯ ТА ДОСВІД РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано хід та результати ринкових перетворень в аграрному секторі економіки України. Узагальнено та систематизовано причини аграрної кризи. Зроблено висновок, що основним прорахунком при здійсненні трансформації економіки було неврахування її інституціональних особливостей, які визначають рекомбінаційний потенціал економіки.

It was analysed the progress and the results of the market reforms in the agricultural sector of Ukraine. Generalized and systematized causes of the agrarian crisis. It was concluded that the major setbacks in the implementation of transforming the economy were ignoring the institutional features that define the recombination potential of the economy.

Ключові слова: реформи, аграрний сектор, шокова терапія, рекомбінаційний потенціал економіки.

Сьогодні проводиться курс на поглиблення ринкових реформ в економіці. В аграрному секторі ці зміни пов'язують із завершенням земельної реформи, формуванням нового та вдосконаленням діючого інституціонального середовища. Вирішення цих питань є дати поштовх для розвитку сільського господарства та інших сфер АПК. Однак, різноманітність та неоднозначність поглядів вчених і політиків з цього приводу свідчить про відсутність конкретної концепції їх розв'язання, яка мала б комплексний, системний характер та визначала б роль держави при реформуванні аграрних відносин. Саме тому в сучасних умовах існує необхідність в теоретичному аналізі і узагальненні здійснених ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки та визначення перспектив подальших перетворень.

Вагомий внесок у дослідження трансформаційних процесів в економіці України в цілому та аграрному секторі зокрема зробили такі вчені-економісти, як А.П. Гайдучський, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, О.М. Могильний, В.В. Юрчишин та інші. Проте ряд питань все ж залишаються недостатньо розв'язаними.

Мета статті – проаналізувати результати ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки та визначити прорахунки і помилки при їх проведенні.

Загальноприйнятною є думка, що Україна перейшла до радикальної моделі реформ слідом за Росією з причини пов'язаності економік. Однак, тут не враховується той факт, що обрана модель розроблялася спеціалістами МВФ і Світового банку, які під реалізацію запропонованих ними заходів надавали фінансову підтримку постсоціалістичним країнам. Саме відсутність власного досвіду здійснення ринкових трансформацій та бажання отримати фінансову допомогу для проведення трансформаційних перетворень слугували однією з причин вибору моделі «шокової терапії». Другою причиною, чи не найважливішою, були політичні настрої реформаторів-демократів, які намагалися якнайшвидше зруйнувати попередню економічну систему, аби не відбулося її відродження у майбутньому.

Варто зазначити, що в Україні на початку трансформації економіки пропонувалося декілька моделей трансформаційних перетворень. Найпоширенішими з них були:

- 1) ліберальна модель;
- 2) модель державного управління;
- 3) модель розвитку, заснована на підтримці національних макротехнологічних пріоритетів.

Прихильниками першої моделі, яка передбачала радикальний варіант проведення ринкових трансформацій, були Ю. Єхануров, В. Лановий, В. Пинзенік, Р. Шпек та ін. Виходячи з необхідності спрямувати економіку у її природне русло, вони виступали за лібералізацію цін та торгівлі, зменшення державного втручання в економіку, різке скорочення державних дотацій, проведення масової, швидкої приватизації державних підприємств. Тобто вони стояли на позиціях неокласиків, які розглядають ринок як головний засіб координації діяльності суб'єктів економіки, виступаючи за мінімізацію участі держави в економіці та за швидке і повне руйнування соціалістичних форм організації. Тому метою трансформаційних перетворень, на їхню думку, є фінансова стабілізація грошової системи та впровадження ринкових інновацій.

Причому фінансова стабілізація має бути досягнута монетарними методами, а саме: шляхом скорочення бюджетних витрат на соціальні потреби та підтримку державних підприємств. Такі заходи зумовлені тим, що зростання державних видатків веде або до зростання рівня оподаткування, або до дефіциту бюджету та інфляції. Тому роль держави в основному зводиться до проведення жорсткої бюджетної та грошово-кредитної політики. Пропоновані заходи з обмеження сукупного попиту мали виправити ситуацію, що виникла в результаті надлишку грошової маси, не допустити фінансової